

Pavla Štrukelj, Romi na Slovenskem. Izdala Cankarjeva založba, Ljubljana 1980, 324 strani.

Knjiga o Romih na Slovenskem je prva temeljitejša, zaokrožena in kar se da celovita etnološka podoba o narodu, katerega prebivalci so razkropljeni po vsem svetu. Ime Cigan se je uveljavilo za indijske nomadske skupine v Evropi že pred več stoletji. Ime Rom, ki smo ga pričeli uvajati v zadnjih dveh desetletjih za vse naše ciganske skupine v Jugoslaviji, vse te skupine poznajo in ga zasledimo v vseh evropskih ciganskih slovarjih. Rom pomeni človek; v množini pa ima beseda obliko Roma in pomeni ljudje (gl. str. 26). Evropski Cigani so prinesli ime Rom iz svoje prvotne domovine. Jezikoslovci ugotavljajo, da ima jezik hindi besedo d'ōma, ki pomeni človeka na najnižji družbeni lestvici; v starem indijskem jeziku pa ljudi, ki se ukvarjajo s petjem in z glasbo. Po jezikovnih zakonitostih se je beseda »doma« spremenila v »roma«.

Starejši znanstveniki, med katere sodi tudi naš F. Miklošič, so domnevali, da so skupine indijskih nomadov začele potovati na zahod že v začetku našega štetja. Novejša proučevanja pa kažejo, da se je pričelo razseljevanje ljudstva Dom šele med 9. in 11. stoletjem (kvečjemu že dve stoletji pred tem), ko so Arabci vdrli v Pandžab. O bivanju indijskih nomadov v Evropi kažejo poročila iz srednjega veka, najštevilnejša so iz prve polovice 13. stoletja. Po doslej znanih virih se pojavijo Cigani na današnjem ozemlju Jugoslavije v 14. stoletju (v Dubrovniku 1362, Ljubljani 1387. leta; v Bistri pri Vrhniki leta 1452).

V Sloveniji ločimo tri pomembnejše rodove Romov, ki prebivajo na Dolenjskem, Gorenjskem ter v Prekmurju. Dolenjski ali hrvaški Romi prebivajo po naseljih v Beli krajini, v okolici Kočevja ter v dolini Krke ter v okolici Krškega. Prekmurski Romi so se priselili iz sosednjih predelov Madžarske, Avstrije in Hrvaške. Na njihov izvor kažejo razlike v govorici. Danes so razkropljeni po številnih prekmurskih vaseh. Gorenjski Romi pripadajo skupini Sintov, ki živijo v Avstriji. Danes so družine gorenjskih Romov razkropljene po naseljih v dolini Save. Leta 1961 je živelo na Dolenjskem 595 Romov, v Prekmurju 1870 ter 95 na Gorenjskem. V letu 1964 so popisali Rome na dveh področjih Slovenije: na Dolenjskem so jih našeli 1.008 v 205 družinah, na Gorenjskem pa 136 ljudi v 34 družinah. Toda po popisu prebivalstva 1971 so našli v Sloveniji samo 977 Romov: največ so jih našli v občini Murska Sobota, in sicer 516, v Novem mestu 155, na področju Krškega 106, v občini Trebnje 100, Grosuplje 37 itd.

Knjiga o Romih na Slovenskem je razdeljena v dva dela. Prvi del z naslovom »Zgodovinsko ozadje« nam nudi vpogled v naseljevanje, razširjenost ter v poreklo indijskih nomadov v Evropi, pa njihovo naseljevanje in preseljevanje po Slovenskem. Nekaj več podrobnosti dobimo še o jezikovni in etnični dediščini indijskih nomadov pri nas, kakor tudi o izročilih družbene romske skupnosti ter o poskusih in prizadevanjih, da bi se Romi pri nas stalno naselili.

Drugi del knjige prinaša podrobnejši oris življenja Romov na Slovenskem. V tem delu razprave so posamezna poglavja, ki so zanimiva tudi za geografa. V prvi vrsti se seznanimo z večjimi romskimi naselji pa z njihovimi zaselki in posameznimi družinami, ki so razkropljene po Dolenjskem, Gorenjskem in v Prekmurju. Prav tako nam delo ponuja temeljne podatke o poklicih in drugih gospodarskih dejavnostih Romov in njihovih družin (kovači, izdelovalci svedrov, brusači in dežnikarji, drobilci kamenja, pletarji pa prekupčevalci konj itd.). Nadalje se seznanimo še s prehrano Romov, pa z njihovimi domovi (šotor, vagon, baraka, hiša), kakor tudi z notranjo ureditvijo doma oziroma stanovanjskega prostora. Avtorica podrobneje opisuje njihova oblačila in nošnje, pa njihovo znanje o domačem zdravilstvu, o izročilu družinskih ceremonialov in verovanj (npr. običaji povezani z mejniki človekovega življenja). Ni izpuščen pregled otroških iger, kakor tudi ne legend, verovanja in vraževerja, kar je avtorica zbirala in zapisovala v času svojega več kot deset let trajajočega proučevanja Romov na Slovenskem. Predstavljene so še njihove pesmi, pa zapiski o romskih godbenikih ter pravljice. V posebnem poglavju so prikazani Romi, kot se pojavljajo v slovenskem ljudskem izročilu ali pa v lepovslovju. Širšega pomena je tudi poglavje, ki prikazuje prilagojevanje Romov sodobnemu načinu življenja in dela. Na koncu razprave je objavljen slovar romskih besed; v njem so zajeta vsa tri romska narečja v Sloveniji.

Knjiga Romi na Slovenskem je delo, ki s svojo vsebinsko in strokovno ter znanstveno poglobljenostjo in dokumentiranostjo predstavlja temeljno delo. Nanj se bodo morali nasloniti vsi tisti, ki jih s kakršnega koli vidika zanimajo Romi v naših hitro se spreminjajočih pogojih dela in življenja. Zato bo knjiga dobrodošla tudi vsem geografom.

Milan Natek

Marija Makarovič, Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem. Založila Gorenje-Muta — tovarna poljedelskega orodja, kmetijskih strojev in livarskih izdelkov, Ljubljana 1979, 205 strani.

Tudi oblike in načini življenja podeželskega prebivalstva so najbolj neposreden odmev najrazličnejših sestavin geografskega okolja. V njih se neposredno prepletajo odnosi med proizvodnimi sredstvi in proizvodnimi silami. Tehnološke spremembe, ki so pogojene z napredkom in razvojem proizvodnih sil, vnašajo nove prvine tudi v življenje kmečkih naselij in njihovega prebivalstva. Podoba je, da mehanizacija kmetijstva postopoma spreminja tudi nekdanjo človekovo eksistenčno navezanost na kmečko zemljo. Zato mu postaja zemljiška posest čedalje bolj samo ena izmed mnogih današnjih proizvodnih dobrin. S tem pa spoznavamo, da je tudi na podeželju čutili čedalje močnejšo odtujenost. Ta se ne pojavlja samo med družinami oziroma posameznimi gospodarstvi, temveč predvsem med človekom in zemljo ter domačijo.

Osnovni etnološki izsledki proučevanja oblik in sistemov medsebojne pomoči na vasi na Slovenskem so tudi za geografa izrednega pomena. Marsikdaj moremo šele na njihovi osnovi dojeti vsakdanji utrip in prepletenost dela in življenja kmečkega naselja kot čisto samostojne in zaokrožene socialne in proizvodne enote. Vse do nedavnega so narava in značaj kmečkega dela pogojevali obilica ljudi po kmetijah, preprosta, večinoma na domu izdelanem orodju sloneča tehnologija obdelovanja zemlje in predelovanja pridelkov ter samooskrbna usmerjenost domačij. Veliko število po kmetijah živečega prebivalstva je bilo sposobno, ob pomoči vprežne živine, ročno obdelati znatno večja kmetijska zemljišča kot danes. Pri tem moramo upoštevati, da je bila v vsakim novim kmetijskim orodjem in strojem, ki sta se pričela uveljavljati, na novo prevrednotena dotedanja funkcija in proizvodna namembnost kmetijskega zemljišča.

Nekdanjo in današnjo sosedsko pomoč na slovenskem podeželju, kakor tudi vzroke za njeno razraščanje in upadanje v zadnjih desetletjih podrobneje razčlenjuje dr. M. Makarovičeva v omenjeni knjigi. Študija je nastala v letih 1973—1977, in sicer na podlagi večjega števila monografskih raziskovanj o medsebojni pomoči na podeželju. V knjigi opisane oblike vzajemne pomoči na vasi slonijo na proučitvah naslednjih naselij: Nedelica in Jeruzalem v severovzhodni Sloveniji, Zelenbreg pod Strajno na Koroškem, Studor v Bohinju, Šmihel pod Nanosom, Pregara na Koprskem, Predgrad v Poljanski dolini ob Kolpi in Orehovec pri Šentjerneju na Dolenjskem. V letu 1976 je preučila medsebojno pomoč še v Bučevčevcih pri Ljutomeru ter v Libni pri Krškem. V knjigi pa so upoštevani tudi rezultati proučitev vzajemne vaške pomoči v Zdenski vasi v Dobropoljah, ki jih je opravila A. Novakova iz Kranja.

Različne so (bile) oblike medsebojne pomoči na slovenskem podeželju. Na prvem mestu je medsebojna pomoč pretežno delovnega značaja. Posamezna gospodarstva si pomagajo med seboj ob različnih kmečkih opravilih, in sicer na podlagi takojšnje ali kasnejše vrnitve pomoči pri enakem ali podobnem delu (npr. sejanje, žetev, mlačev, oranje, gradnja), dalje na podlagi povrnitve izposojene živine (pripraga), orodja ali stroja. Izredno razvita je medsebojna pomoč, ki jo posameznik ali celotno naselje izkazuje bodisi posamezniku ali skupini vaščanov ob elementarnih nezgodah ali boleznih, ostarelim in osamljenim vaščanom itd. V knjigi so orisani glavni in najpogostejši sodelavci, ki se vključujejo v vzajemno vaško pomoč. Pri tem so s posebno pozornostjo orisana ženska, moška, otroška ali mešana dela, ki terjajo ljudi različnih spolov in starosti. Avtorica nas seznani z oblikami in načini dogovarjanja o medsebojni pomoči, kakor tudi o urejanju, opredeljevanju in vrednotenju te pomoči.